

"Vi kjenner bare en eneste
vitenskap, historievitenskapen."

(Marx i "Den tyske ideologi")

FOR EN MARXISTISK HISTORIEKRIVNING

- Borgerlig vitenskapsteori
- Den historiske materialismen
- Marxistisk historieskrivning
i praksis

BORGERLIG VITENSKAPSTEORI

"Filosofene har bare fortolket verden forskjellig, det kommer an på å forandre den."

Marxismen er en vitenskap, en vitenskap for forandring, som nettopp derigjennom skiller seg fra andre "vitenskaper". For mens enkeltvitenskapene er resultater og produkter av det borgerlig kapitalistiske samfunn, søker den marxistiske vitenskap å overskride dette samfunn, liksom den søker å overskride enkeltvitenskapene.

Men forandring forutsetter en forståelse av det man skal forandre. Slik forstått skille den marxistiske erkjennelsesteori seg fra all annen erkjennelsesteori; den er å forstå som et redskap for arbeiderklassen til å forandre. Derigjennom skiller også den marxistiske metode, metoden til å forstå for å forandre, seg avgjørende ut fra andre vitenskapelige metoder. Den dialektiske metode skiller seg avgjørende ut fra andre "metoder", i det den ikke kan løs-rives fra det den skal forklare, den er tvert i mot bestemt av den gjenstand (det kapitalistiske samfunnet) den skal undersøke.

Når vi derfor arrangerer et metodeseminar, det vil si eksplisitt å gjøre rede for forskjellige historiske metoder, så er det i virkeligheten å gi konsesjoner til det etablerte akademiske miljø vi er en del av. Det vil si å gå med på det borgerlige samfunnets premisser. Men i og med det faktum at en samfunnsmessig forandring også krever en forandring av vitenskapens ideologiske skinn, og at forståelse også her vil være en nødvendig forutsetning for forandring, vil jeg i det følgende forsøke å gjøre rede for de historiefilosofiske metoder som har spilt en avgjørende rolle i utviklingen av historieforskningen under kapitalismen, men som ikke stiller fundamentale spørsmål om premissene for sin samfunnsmessige posisjon som vitenskap. Sverre, som etterpå skal snakke om den historiske materialisme, vil derfor overskride det jeg sier, overskride den ramme jeg beveger meg innenfor. Stein igjen vil overskride Sverre, i det Stein overskrider den teoretiske formidlingsprosess og knytter disse kategorier an til den konkrete historiskskrivningen. På denne måte vil vi forsøke å vise hva den dialektiske metode er. Slik forstått vil seminaret som helhet være en skole i dialektisk tenkning (ihvertfall et forsøk på det).

Jeg skal i det følgende forsøke å skissere tre vitenskapsteoretiske retninger, retninger som har hatt avgjørende innvirkning på historiefaget.

1. Den historiske kildekritikk.
2. Den empiristiske vitenskapstradisjon.
3. Det hermeneutiske forståelsesprogram.

Den marxistiske historieteori overlater jeg i sin helhet til Sveme.

Først litt om begrensningene:

Emnet er i sitt omfang og sin vanskelighetsgrad enormt. Det sier seg selv at en kort innledning bare kan bli skissemessig og svært forenklet. Hvis jeg skulle fulgt et marxistisk utgangspunkt, ville det vært avgjørende å undersøke og bestemme de forskjellige teoriers materielle forutsetninger og deres klassemessige basis, og hvilke klassemessige interesser teoriene representerer. Det sier seg selv at det ville føre langt utover de intensjoner vi har med dette lille metodeseminaret. En annen klar begrensning er at jeg kjenner altfor lite til metodedebuttene blant norske historikere til at jeg kan eksemplifisere det jeg sier. Jeg håper derfor at lærerne her kan tre støttende til.

Gangen i innlegget er følgende:

Jeg skal først kort skissere hva jeg forstår med historisk kildekritikk. Deretter skal jeg ta for meg den empiristiske vitenskapstradisjon generelt, og så denne tradisjons kritikk av kildekritikken. Til slutt tar jeg for meg det hermeneutiske forståelsesprogram og denne tradisjonens kritikk av empirismen.

Hva er metodelære ?

Det er jo det jeg skal forsøke å si noe om i hele dette innlegget, men det kan være en god begynnelse å se hva professor Ottar Dahl legger i begrepet. Han bruker "metodelære" i betydningen "grunnlagsteori for historieforskningen".

Metodelærens oppgave er:

1. Å analysere og klargjøre faktisk anerkjente ar eidsformer i historieforskningen.
2. Å kritisk vurdere forskningsvirksomheten utfra almene logiske og vitenskapsteoretiske synspunkter.
3. Å utøve en funksjon ved å formulere forutsetninger, kategorier og argumenttyper som er implisitt og ureflektert til stede i forskerens virksomhet.

Den historiske kildekritikk

Denne tradisjon, som dannet utgangspunktet for hva vi i dag forstår med historieforskning, fikk sitt gjennombrudd på slutten av 1700-tallet og i begynnelsen av 1800-tallet. Dens program var gjenskapelsen av historiske fenomener slik de var i seg selv. Rankes kjente formulering "Wie es eigentlich gewesen (ist)" kan stå som representant for denne tradisjon.

Den hadde sitt filosofiske utgangspunkt i Kant og Hegels historiefilosofi, eller negativ ontologi; men det var retningens empiriske forsøk på reetablering av fortiden som dannet utgangspunkt for dens vitenskapelige teknikk. Det var således retningens empirisk-instrumentelle utvikling som dannet skole og basis for den moderne forskning. Den historiske kildekritikk er en empirisk teknikk med formålet å gjenskape fortiden. Den preget i stor grad historieforskningen i forrige århundre, et århundre som av Carr blir karakterisert som fakta-fetishismens og dokumnt-fetishismens århundre. Interessant er det at det 19. århundres historieteorier, som jo ikke ble erkjent som teorier av samtiden; det var slik det var, ikke er uttrykk for en bevissthet lørevet fra basis, men blir av Carr satt i sammenheng med "...the economic doctrine of laissez-faire" Det felles motto er: "let everyone get on with his particular job, and the hidden hand will take care of the universal harmony".

Når det gjelder den historiske kildekritikkens teknikk, vil jeg med visse modifikasjoner betrakte Langholms bok "Historisk rekonstruksjon og begrunnelse", som en videreutvikling og presisering av denne teknikk. Det dreier seg altså om kildekritikk, undersøkelse av eldre gjenstanders og beretningers status og verdi, om forholdet mellom levninger og beretninger, om primær- og sekundærkilder o.s.v. Intensjonene er ikke her å gå nærmere inn på denne teknikk. Den har absolutt sin relevans i den daglige, konkrete historieforskning. Det som er interessant her, er at den er utilstrekkelig som historisk metodelære i videre forstand. Nettopp det faktum at den historiekse kildekritikk ble opphevet til å bli teori og metode i stedet for en intern teknikk, er det som her vil bli gjort til gjenstand for kritikk. Helt opp til våre dager har den historiske kildekritikk blitt regnet som historieteorien par excellence. Kritikken har kommet fra flere hold, blant annet fra.....

Den logiske empirisme - positivismen

Positivismen har røtter tilbake til den engelske empirismen. Det

erkjennelsesteoretiske utgangspunkt er dualismen mellom subjekt og objekt, og at den menneskelige erkjennelse er begrenset til de gjenstander som har positiv (faktisk) eksistens. Eller som Harald Berntsen sier: Bare det som kan sanses, må kalles virkelig og objektivt (Ikke fornuft, men vanen er det som muliggjør erkjennelse), som en karakteristikk av empirismen. Denne empirisme har som grunnleggende prinsipp, at subjektet, bevisstheten, ikke er i besittelse av konstituerende elementer overhodet i erkjennelsesakten. Bevisstheten er ute av stand til å tenke selvstendig. Objektet eller naturen er det konstitutive element for bevisstheten. Vi betegner derfor dette standpunkt som naturalisme.

De såkalte Wiener-positivistene, som står innenfor den empiristiske tradisjon, dannet i 1920-årene skole og øvde stor innflytelse på vitenskapenes utvikling. Arne Næss var i sin tid den fremste norske representant for denne skole.

Hovedstandpunktet var kravet om enhetsvitenskap og felles metode for alle enkeltvitenskaper. Den felles metode skulle ha induksjonen som sitt prinsipielle grunnlag.

Utgangspunktet for positivismen er at verden består av usammensatte ting. Utsagn og dommer består av sammensetninger av disse ting. For å etterprøve gyldigheten av et utsagn, (verifiserende), må en derfor kunne henviser til de usammensatte ting. Verifikasjonsprinsippet blir da samtidig et vitenskapelig objektivitetskriterium. Dette betyr samtidig at alle utsagn som ikke er utsagn om de usammensatte ting, utsagn som ikke kan etterprøves empirisk, faller utenfor vitenskapskriteriet. For positivistene blir slike utsagn metafysikk. Det er her viktig å merke seg at selve det erkjennelsesteoretiske grunnlag for empirismen ikke kan etterprøves empirisk, teorien er derfor sjølrefererende inkonsistent.

Det er viktig å merke seg at positivistenes objektivitetsbegrep ikke referer til virkeligheten selv, men til utsagn som er oppstilt på bestemte, formale betingelser. Logikken blir således en viktig disiplin for positivistene. Metoden skulle verifisere et utsagns sannhet gjennom overensstemmelse med usammensatte utsagn - dermed blir metoden induktiv. (Man går fra de usammensatte utsagn til de sammensatte.)

For historievitenskapen vil dette si: Først må en samle fakta og

trekke konklusjonen ut fra disse fakta. (Jeg skal ikke her gå nærmere inn på problemet å bestemme hva som er "fakta")

Målet for metoden er å stille opp generelle lovmessigheter ad induktiv veg.

Denne tradisjonens kritikk av den historiske kildekritikk rettet seg hovedsaklig mot at kildekritikken som metode ikke lot seg innlemme i det enhetsvitenskapelige program, da denne mer var opptatt av det spesielle i de historiske hendelser og derfor ikke kunne stille opp generelle lovmessigheter.

Da enhetsvitenskap, induksjon, generelle lovmessigheter var nødvendige forutsetninger for vitenskapelighet, kunne ikke historiefaget (med den historiske kildekritikk som modell) være vitenskap i streng forstand. Den oppfylte ikke de nødvendige krav til vitenskapelighet.

Den logiske empirismen ble senere modifisert av K.R. Popper. Han foretok et oppgjør med induksjonismen og enhetsvitenskapen som kriterier på vitenskapelighet. For Popper var utgangspunktet de generelle lovmessigheter, og at det er antagelsen om disse (som hypoteser) som danner kriteriet for vitenskapelighet. Metoden er her den hypotetisk-deduktive; fra hypotese deduseres konsekvensene, som enten empirisk falsifiseres eller bekreftes. Mens verifikasjon er de logiske empiristers vitenskapelighetskriterium, er falsifikasjonsprinsippet Poppers. Falsifiserbarhetsprinsippet's gyldighet er betinget av universelle hypoteser; det er derfor kun den erkjennelse som muliggjør oppstillingen av universelle lovmessigheter, som er vitenskapelig. Men da historievitenskapen ikke oppstiller slike lovmessigheter, men bare historisk betingede, kan ikke historievitenskapen være objektivt gyldig vitenskap, tilfredsstillende kriteriet på vitenskapelighet.

Men Poppers kritikk fikk på en helt annen måte enn de logiske positivisters, en viss innflytelse på historievitenskapen, spesielt i femtiårene. Dette var i høy grad betinget av den hypotetisk-deduktive metodes vellykkede anvendelighet i samfunnsvitenskapene, et faktum som i det minste medførte at diskusjonene om historikernes metode fikk vind i seilene. Men diskusjonens premisser var i utgangspunktet satt gjennom Poppers objektivitetsbegrep, d.v.s. falsifikasjonskravets vitenskapelighetskriterium. Positivismens erkjen-

nelsesteoretiske forutsetninger, subjektets passive anskuelse av de objektive lovmessigheter, fikk etterhvert en framtrødende plass i diskusjonen, og det var kritikk av denne grunnleggende premiss som dannet utgangspunkt for den hermeneutiske kritikk.

Senere har Carl Hempel korrigerert Popper. Han hevder at den deduktive forklaringsmodell også har gyldighet i historievitenskapen. Han mener at man innenfor historieforskningen legger mer vekt på de usammensatte grunnfenomener, men at dette ikke utelukker generelle lovmessigheter. De har bare en mindre framtrødende plass enn for eksempel i naturvitenskapene. Dermed kan Hempel inkorporere historievitenskapen i det enhetsvitenskapelige program.

Den logiske positivismes program gikk ut på avskaffelsen av erkjennelsesteorien til fordel for vitenskapsteorien. Problemet blir ikke stilt utfra erkjennelsens muligheter, men som et problem om den vitenskapelige erfaring. Man hadde gjennom sine egne forutsetninger er umuliggjort å reflektere over disse forutsetninger. Den naturvitenskapelige forklaringsmåte blir betraktet som uttrykk for objektiv viten, og hvis denne metode benyttes allment, blir all erkjennelsesteori overflødig. Man stilte ikke spørsmål om hvordan virkeligheten (objektet) påvirker erkjennelsen og bevisstheten. Problemet om sann erkjennelse forvandler seg til problemet om den rette vitenskapelige metode. Det er nettopp denne mangel på selvrefleksjon og positivismens vitenskapelige metode og deres enhetsvitenskapelige program, som er utgangspunktet for hermeneutikkens kritikk av denne posisjon.

Det hermeneutiske forståelsesprogram

Den hermeneutiske tradisjon, som ble grunnlag i slutten av det forrige århundre, skiller mellom to typer vitenskaper, nemlig naturvitenskaper og åndsvitenskaper. Til de siste hører de vitenskaper som omhandler menneskets historie og den samfunnsmessige virkelighet, deriblant historievitenskapen. Dette får avgjørende konsekvenser for metodespørsmålet. Man skiller derfor mellom metode for naturvitenskapene og metode for åndsvitenskapene, nettopp fordi disse vitenskaper har med mennesket og den menneskelige bevissthet å gjøre. Dette skillet har erkjennelsesteoretiske forutsetninger som bør forklares nærmere. Forutsetninger som får avgjørende innvirkning på de forskjellige oppfattelser av den historiske virkelighet.

Den naturvitenskapelige forklaring blir her stilt opp mot hermeneu-

tikkens forståelse. Den historiske og samfunnsmessige virkelighet er uttrykk for menneskelig handling og aktivitet, d.v.s. at for hermeneutikken spiller subjektet en aktiv og konstituerende rolle i forhold til objektet. Konstitueringen ligger i den subjektive bevissthet, verden er menneskeskapt, uttrykk for menneskets bevissthet. Verden får for hermeneutikken karakter av å være materialisert ånd, et standpunkt som kan føres tilbake til Hegel. Det vil si at bevisstheten objektiveserer seg i verden, derfor kan også verden (og historien) i kraft av dets innhold som bevissthet, kun forståes. Derfor er hermeneutikken forstående og ikke forklarende. At dette forståelsesprogram ikke avviker mye fra det vi forstår med idealisme, er selvinnsynende for enhver marxist.

Wilhelm Dilthey og Heinrich Rickert er to historiefilosofene innenfor den hermeneutiske vitenskapstradisjon som har øvet stor innflytelse innenfor historieforskningen de siste tiår, hver på sin måte. Jeg skal i det følgende forsøke å redegjøre for deres hovedstandpunkter.

Ettersom virkeligheten er menneskeskapt gjennom virkeliggjørelse av ånd, betyr det også at den eneste erkjennelsesmåte som historisk eksisterer, er forståelsen. Da virkeligheten er materialisert ånd og ikke rasjonell i positivistisk forstand, må den forstås gjennom forholdet mellom denne ånd og dens virkelighet. Men da bevisstheten til enhver tid inneholder sine tidligere stadier, kan historien forstås. Således inneholder forståelsesprogrammet hos Dilthey den faktiske historiske prosess, slik at objektivitetskriteriet (forstått på en annen måte enn hos positivistene) er innebygget i programmet. Hele teoridannelsen forutsetter således et utviklet begrep om den historiske prosess. Dette er å forstå som forutsetning for at den empiriske forskning kan komme i gang.

Slike forutsetninger inneholder ikke kildekritikken. I blant annet dansk historieforskning er dette problemer som fikk gjennomslagskraft og ble diskutert i slutten av sekstiårene, da som en kritikk av falsefiserbarhetsprinsippet hos Popper.

Når det gjelder Rickert, har hans innflytelse vært større allerede fra et tidlig tidspunkt. Han polemiserer mot det han betegner som den naturvitenskapelige erkjennelse, og trekker en demarkasjonslinje mellom naturvitenskapen, som beskjeftiger seg med det generelle, og de humanistiske vitenskaper, som beskjeftiger seg med det unike.

Hovedstandpunktet, liksom for hele den hermeneutiske tradisjon, er at disse to hovedretningene påkaller grunnleggende forskjellige metoder, og at Rickerts metode er gyldig innenfor de ideografiske vitenskaper (blant annet historievitenskapen). Utgangspunktet er det samme som hos Dilthey, men Rickert ^{OPERerer} ikke med objektivitetsbegrepet overhodet, men er grunnleggeren av den historiske relativisme. Forståelsen av historien blir historisk relativ i den forstand at de erkjennende subjekter er betinget av deres kulturelle miljø, et miljø som har bestemte normer og verdier; normer og verdier som begrenser den historiske erkjennelse. Derfor må hvert kulturelt fellesskap skrive sin historie. I kraft av kulturverdiens uoverstigelighet (bevisstheten er i historien, og må være i historien) betyr dette at det ikke kan rettes noe objektivitets- eller vitenskapelighetskrav utover et alment krav om intersubjektivitet. Dette standpunkt faller derfor ikke langt fra det standpunkt jeg skisserte i behandlingen av kildekritikken.

Når det gjelder hermeneutikkens kritikk av positivismen, har det forsåvidt kommet klart fram i behandlingen av de to standpunkter. Jeg skal likevel eksplisere den hermeneutiske kritikk med spesiell vekt på de konsekvenser den deduktive forklaringsmodell får for historievitenskapen. Utfra den positivistiske vitenskapsteoris anvendelse på historien, men oppstilling av tidløse lovmessigheter, må forklaringene her i stor grad få karakter av nødvendighet. Utfra de og de lovmessigheter må det og det med nødvendighet skje. Det er dette nødvendighetsaspekt som er utgangspunktet for kritikken. For hermeneutikken er ikke historievitenskapen forklarende, men forstående. Historikerne skal ikke forklare, men beskrive og forstå gjennom å beskrive historiske begivenheters oppkomst og utvikling. De historiske begivenheter, som bevisste handlinger utført etter en bestemt intensjon og etter en bestemt målsetting, må forstås. At historiske hendelser er uttrykk for forskjellig tankemessig innhold, nødvendiggjør en annen forståelsesmåte enn for den livløse materie (naturen forstått som fravær av bevissthet) hvor den deduktive forklaringsmodell har sin berettigelse, ifølge hermeneutikerne. Nettopp fordi historien forandrer seg, det ligger i selve historie-begrepet, krever denne vitenskap en annen erkjennelsesteori enn den lovmessighetssøkende empirisme. Det avgjørende i kritikken er motsetningen og forskjellen mellom historie og natur. Dette muliggjør oppstillingen av en egen historieteori, noe positivistene aldri maktet. Heri ligger hermeneutikkens gjennomslagskraft og mulighetsbetingelse for å influere på den historiske

forskning, noe den da også i stor grad har gjort. Men heri ligger også dens begrensning.

Med sitt subjektivistiske standpunkt når heller ikke denne tradisjon utover de grenser historiefaget som enkeltvitenskap setter. Det er det bare den marxistiske historieteori som kan. Begrunnelsen for det skal jeg imidlertid overlate til Sverre .

Geir.

"Det er ikke menneskenes bevissthet som bestemmer deres tilværelse, men omvendt deres samfunnsmessige tilværelse som bestemmer deres bevissthet."

(Marx i "Forord til Kritikk av sosialøkonomien")

DEN HISTORISKE MATERIALISMEN

Georg Lukacs sier at den historiske materialismen betyr det kapitalistiske samfunnets elverkjennelse. For Lukacs er dette ingen talemåte, men et uttrykk som angir hvilket redskap den historiske materialismen er. Riktig anvendt vil den historiske materialismen ikke bare klart analysere overflatefenomenene eller framtredelesformene, men også kartlegge de dypere historiske drivkrefter som i virkeligheten styrer de historiske begivenhetene.

Den historiske materialisme er imidlertid ikke bare en vitenskapelig metode, men i like stor grad et kampmiddel i den almenne klassekampen. Proletariatet får sitt skarpeste våpen fra klar innsikt i virkeligheten, sier Lukacs, og det blir dermed den historiske materialismens oppgave å formidle den utilslørte sannhet for arbeiderklassen.

For det er den historiske materialismes historiske oppgave under kapitalismen å avdekke økonomiens utviklings- og bevegelseslover. Hvorfor i første rekke økonomiens lover, slik Marx gjorde i sin kritikk av den politiske økonomi? Jo, fordi det "i siste instans" er samfunnets materielle basis, økonomien, som virker bestemmende på den historiske utvikling.

Det er altså den historiske materialismes oppgave å avdekke denne utviklings lover. Det er imidlertid ikke min mening å påstå at

resultatet vil være sannhet i ordets nærmest religiøse betydning - men bortimot.

Enerstvedt opererer med et skille mellom relativ og absolutt sannhet, og sier at den teoretiske og praktiske erkjennelsen beveger seg fra det relative til det absolutte. Han argumenterer slik: "Menneskets omforming av den objektive virkelighet er et enestående bevis på menneskets evne til objektiv erkjennelse".

Poenget er følgende: Gjennom analyse av det borgerlige samfunn vil marxisten påstå, med rette, at det eksisterer en uløselig motsetning mellom arbeid og kapital, mellom arbeiderklassen og borgerskapet. Marxisten vil med dette utgangspunkt hevde, også nå med rette, at dette medfører at borgerskapet har som sin hovedinteresse å opprettholde kapitalismen, mens arbeiderklassens hovedinteresse er det sosialistiske samfunnet, uansett hva medlemmene, ja gjerne alle medlemmene av arbeiderklassen på et gitt tidspunkt sier. Det samme gjelder borgerskapet. At det siste skulle skje er mer en idealistisk-historisk illusjon. De herskende kjenner sine interesser bedre enn som så. Men det første er ikke noen illusjon; arbeiderklassens borgerliggjøring under kapitalismen har imidlertid sin årsak i kapitalismen som sådan, ikke i arbeiderklassen selv. Disse innledende bemerkningene angår selvsagt ideologi-begrepet, men vi skal ikke gå nærmere inn på dette nå.

Det vi har gjort, er å presentere ett trekk ved den objektive virkelighet, og denne virkelighet må vi analysere. Vi må stille viktige spørsmål. Hva er drivkraften i historien? Hvorfor står ikke historien stille? Hva bestemmer vår bevissthet/våre handlinger?

Disse spørsmål, og besvarelsen av disse, er hovedsaken i det vi skal behandle. Vi skal komme tilbake til det når vi har gitt noen definisjoner på viktige begrep i den historiske materialismen. Før vi gjør det, skal spørsmålet tas opp, ikke for å gi noe uttømmende svar, men for å rydde av veien eventuelle misforståelser eller unødig polemikk.

I marxistisk litteratur, men også i skrifter av Marx selv, kan vi finne uttrykk som "All historie om samfunnene til i dag er historien om klassekamper" (Manifestet) og "Klassekampen er historiens drivkraft".

Andre steder blir det imidlertid sagt at det er spenningen mellom produktivkraftenes utvikling og produksjonsforholdene som er historiens drivkraft. Begge oppfatninger forsåvidt riktige, men en viktig presisering er nødvendig. Klassekampen er det politiske uttrykk for historiens utvikling, mens forholdet mellom produktivkraft og produksjonsforhold er det økonomiske uttrykk. Vi har å gjøre med ett overbyggningsfenomen, og ett basisfenomen som uttrykker det samme. Det viktige å være klar over er at klassekampen, klassenes innrørdes forhold, styrke og utvikling konstitueres (formes, bestemmes) av de spesifikke forhold mellom produktivkraft og produksjonsforhold. Vi vil møte disse ulike betegnelsene når vi leser henholdsvis politisk og økonomisk historie.

Vi har allerede nå stiftet bekjentskap med viktige begreper innenfor den historiske materialismen. Disse skal vi forklare nå, i en viss utstrekning ved å bruke historiske eksempler.

1. Produksjonsmåte

De begreper som her blir presertert, er begreper som benyttes i analysen av enhver historisk epoke. Men disse almenne begrepene gir oss ikke umiddelbar kunnskap om de forskjellige historiske epokene. Til det må hver produksjonsmåte analyseres spesielt.

Produksjonsmåte er overbegrepet for en historisk epoke. En produksjonsmåte er et spesifikt system hvor en spesifikk type produksjon fører til et helhetlig system som kan inndeles i tre nivåer:

- det økonomiske nivå
- det ideologiske nivå
- det politisk/juridiske nivå.

Produksjonsmåten er altså ikke økonomi i snever forstand. Hver produksjonsform tilsvares av en bestemt ideologi og en bestemt politikk som er en del av dette systemet. Historisk materialisme er en kritikk av at historien skal kunne føres tilbake til almene og endegyldige lover. Derfor krever den historiske materialisme detaljstudier av hver enkelt historisk periode. Berntsen sier at "Den historiske materialismens hovedanliggende blir å vise hvordan de forskjellige historiske periodene må forstås utfra begreper som er særegne for dem, begreper som har gyldighet innen bestemte tidsrom, i og med at de beskriver de forhold som er rådende i produksjonen i den periode man er opptatt med å studere. Historien blir på den måten en rekkefølge av produksjonsmåter."

Vi må blant annet undersøke forskjellige eiendomsformer og teknologiske arbeidsprosesser, og sette disse fenomener inn i en enhetlig struktur. Et eksempel på dette er den moderne proletars stilling i den kapitalistiske produksjonsmåten. Proletaren er uten eiendomsrett over produksjonsmidlene, og han er teknologisk adskilt fra disse. Men det har ikke alltid vært slik: "I manufaktur og håndverk bruker arbeideren verktøyet, i fabrikken bruker maskinen ham. I manufaktur og håndverk utgår arbeidsmidlets bevegelse fra arbeideren, i fabrikken må han følge arbeidsmidlets bevegelse", sier Marx.

2. Samfunnsformasjon

I ethvert dynamisk samfunn eksisterer det rester av gamle produksjonsmåter, en dominerende produksjonsmåte og en tendens til en ny produksjonsmåte. Begrepet samfunnsformasjon dekker nettopp dette forhold. Et eksempel på dette er rester av en føydal produksjonsmåte i en (dominerende) kapitalistisk produksjonsmåte. Begrepsmessig kan vi videre si at en samfunnsformasjon er et økonomisk, politisk, kulturelt og geografisk avgrenset samfunn. Norge er for eksempel en samfunnsformasjon. En samfunnsformasjon er unik, særegen; man kan ikke generalisere fra en samfunnsformasjon til en annen.

3. Produktivkrefter - produksjonsforhold

Den historiske utvikling fra en historisk epoke til en annen er betinget av spenningen mellom disse produktivkreftene er det dynamiske forandrende element, produksjonsforhold er på den andre siden det hemmende element, men dette produksjonsforhold erstattes med et nytt som er tilpasset produktivkreftenes utvikling.

Vi har å gjøre med en motsigelse mellom to elementer som begge er forbundet til den materielle produksjon. Eksempelvis kan her nevnes at i den føydale produksjonsmåten (som er en førkapitalistisk produksjonsmåte) skjedde det en naturlig utvikling av produktivkreftene, fra manufaktur til storindustri, det vil si til fri adgang til arbeidskraft og til et utvidet marked. De føydale produksjonsforhold bel en skranke for produktivkreftenes utvikling: Det tvinger seg fram kapitalistiske produksjonsforhold.

Et annet eksempel for å belyse dette nærmere: utviklingen fra kapitalisme til monopolkapitalisme, hvor produktivkreftenes utvikling

har ført til endrede eiendomsforhold og klasseforhold. Med produktivkrefter mener vi arbeidskraft, vitenskap, redskaper. Det er viktig å presisere at produktivkreftene ikke behøver å være de samme i forskjellige epoker og produksjonsmåter. For eksempel vil naturvitenskapen være en produktivkraft under kapitalismen, befolkningsøkning kan og har vært en produktivkraft i en historisk epoke.

Med produksjonsforhold mener vi her menneskenes innbyrdes forhold i produksjonsprosessen, deres sosiale organisasjon hvis juridiske uttrykk er eiendomsforhold.

4. Basis - Overbygning

Basis står for økonomien, det økonomiske nivå i produksjonsmåten, hvor den materielle produksjon foregår. Overbygning står for det politisk/juridiske og ideologiske nivå i produksjonsmåten.

Mellom overbygning og basis hersker det et bestemt forhold. Utviklingen i basis er primær i forhold til overbygningen. Vi kan si at basis har forrang. Rent billedlig kan det uttrykkes ved å si at de øvre etasjer i et hus ikke kan holde seg oppe i lufta av seg selv, men at de må hvile på en grunnmur. Marx har sagt at det er det produktive arbeid som skaper historie. Det produktive arbeid foregår nettopp i basis, mens det uproduktive, immaterielle arbeid foregår i overbygningen. Elster eksemplifiserer og forklarer betydningen av dette skille ved å vurdere den rolle arbeideren i stålindustrien har i forhold til yrker innenfor overbygningen: for eksempel en lærer, prest, statstjenestemann, ekspeditør osv.

Den materielle produksjon har dessuten innflytelse på hvilken innflytelse overbygningen skal ha på basis. Berntsen trekker fram statens rolle for å illustrere dette; staten har, som en del av den politiske overbygning fått økende betydning under kapitalismen, og spesielt under monopolkapitalismen, men han sier at dette først og fremst må forstås utfra basis' egen utvikling.

5. Ideologi

Vi bruker begrepet i den marxistiske betydningen "Falsk bevissthet".

Avslutning

De spørsmålene som ble stilt i innledningen er for en stor del besvart gjennom de begrepsdefinisjonene vi har foretatt. I stedet får å lage en fin konklusjon, foreslår jeg at vi forsøker å finne fram til den gjennom diskusjonen.

Sverre.

8

Urimelig.

Dette skal være en kortfattet redegjørelse for hvordan den revolusjonære marxist skal skrive historie. Det er viktig å legge merke til at jeg vil snakke om hvordan marxisten skriver historie, ikke om hvordan historikeren bruker den marxistiske teorien. Selve begrepet 'historiker' er nemlig umarxistisk. Det forutsetter at det eksisterer et fag "historie", som kan plasseres på linje med andre fag og løstrevet fra samtida og framtida. Dette er ifølge Marx ikke mulig. Historien er den "eneste vitenskap", som omfatter alle fagdisipliner, nemlig ved å beskrive deres bevegelse, deres utvikling. Historien kan bare gripes og skrives av en som selv befinner seg i historien, det er altså ikke mulig å nøye seg med å skrive om historien, en må være seg bevisst at en også skriver i historien. "Filosofene har bare fortolket verden forskjellig, det kommer an på å forandre den," skriver Marx. Dette må ikke oppfattes som blott og bart en oppfordring, et forsøk på å underlegge vitenskapen revolusjonen. Dette utsagnet hos Marx formulerer også en betingelse for erkjennelse. Bare ved å forandre verden kan vi forstå den, bare ved å forstå den kan vi forandre den. Og all historieforståelse preges av hvor i historien vi befinner oss. Det er det borgerlige samfunn med dets motsetning mellom arbeiderklasse og kapitalistklasse som danner grunnlaget for Marxs grunnleggelse av det vi kaller den historiske materialismen. Det er vår tids høyt utviklede kapitalisme som gir oss grunnlaget for å videreutvikle den historiske materialismen og beskrive historien utfra den.. Den revolusjonære marxisten tar utgangspunkt i dette når hun skal skrive historie. La oss først og fremst være marxister og dernest skrive historie. La oss skrive historie som en vesentlig teoretisk praksis i klassekampen. La meg få gjøre dette til utgangspunkt her.

Det var meningen at denne redegjørelsen skulle bli god. Dessverre blir den ikke det. Etter et par ukers lesning må jeg fastslå at jeg verken kjenner marxismen, den konkrete historien eller tradisjonen innen norsk historieskrivning. Uten denne kjennskap kan en redegjørelse for hvordan historien skal skrives ikke bli god. Men for at dere ikke skal bli så skuffet at dere forlater lokalet og leser Marx på lesesalen i stedet (noe som ville være svært fornuftig av dere) må jeg skynde meg å gjøre oppmerksom på at denne redegjørelsen, selv om den ikke er god, likevel er begynnelsen til noe som skal bli godt.

D

Tidligere har dere her på studieretningen i Lillehammer blitt kjent med to av mine standpunkter til historiemetodiske spørsmål. Det ene var et forsvar for professor Jens Arup Seips institusjonelle innfallsvinkel til historien, som jeg har hevdet at ikke er marxismen fremmed. Det andre var et angrep på en formulering i studiehåndboka vår, nemlig at et av formålene for studiet er "forståelse for sammenhenger i den nære fortid uavhengig av deres direkte betydning for samtidssituasjonen". En slik uavhengighet har jeg hevdet at er marxismen fremmed. (Det modifierende lille ordet "direkte" er egnet til å forvirre.)

Jeg vil legge inn helt annen hypotese.
 Når denne formuleringen er kommet med i studiehåndboka vår, er det nærliggende å framsette den hypotese at det er uttrykk for et forsøk på å legitimere vårt studium overfor borgerskapet, dets stat, og dets etablerte historikere med den hensikt å forsvare skolens plass på borgerstatens budsjetter. Arbeiderklassen ville aldri formulert noe slikt som det vi finner i studiehåndboka vår om den hadde hatt anledning til å beskjeftige seg mer inngående med historie gjennom sine organisasjoner. Vi kan derfor anta at formuleringen står i et direkte forhold til DH-skolelærernes avhengighet av anerkjennelse fra borgersamfunnets institusjoner.

Jeg vet ikke om dere oppdaget mitt lille spill her, men det jeg forsøkte meg på nettopp, var faktisk å gi et lite bidrag til en marxistisk forståelse av studiehåndbokas historie. Jeg ville vise hvordan studiehåndboka som en del av samfunnets overbygning er preget av de herskende maktforhold i samfunnets basis, hvordan de herskende tanker ble de herskendes tanker (Jfr. Marx. "Den tyske ideologi") (Det modifierende lille ordet "direkte" kan da sies å representere en utilstrekkelig konsesjon fra studiehåndbokas forfattere til arbeiderklassen.)

Jeg vil følge opp forsvaret for Seips institusjoner og angrepet på DH-skolens illusoriske uavhengighet og føye disse standpunktene inn i en antydning av et program for marxistisk historieskrivning i Norge.

La meg da først si noe om Karl Marxs egen historieskrivning om Massekampene i Frankrike fra 1848-71 - hans tre skrifter om dette har jeg faktisk lest. Deretter skal jeg si noe om hva jeg kunne ha sagt om professorene Koht, Bull, Bull og Seip hvis jeg hadde hatt noen greie på deres behandling av norsk historie. Kritikken

av disse fire professoren kunne kanskje endt opp i et oppgjør med en femte professors historiesyn (Ottar Dahl) hvis jeg hadde visst hva det gikk utpå. Til slutt skal jeg ihvertfall tegne opp noen allmenne prinsipper for hvordan marxisten bør arbeide med sitt historiske materiale og legge fram antydningen til et handlingsprogram for marxistisk historieskrivning i Norge.

Karl Marxs skrifter om klassekampene i Frankrike

Karl Marxs viktigste vitenskapelige innsats var hans studier i politiske økonomi, utarbeidelsen av "Kapitalen". Men som ledd i hans politiske og journalistiske virksomhet produserte han også tre tekster med vesentlige bidrag til Frankrikes historie i forrige århundre. Disse tekstene går delvis over i hverandre. Den første er "Klassekampene i Frankrike 1848-1850", som ble skrevet mellom januar og mars 1850 som en artikkelserie i tidsskriftet "Neue Rheinische Zeitung. Politisch-Ökonomische Revue". Den andre er "Louis Bonapartes attende brumaire", som omhandler bakgrunnen for Napoleon 3s statskupp 2. desember 1851. Denne teksten ble skrevet fra desember 1851 til mars 1852 og offentliggjort i tidsskriftet "Revolution. Eine Zeitschrift in zwanglosen Heften" i mai 1852. Den tredje teksten er "Borgerkrigen i Frankrike", en adresse som ble vedtatt i den 1. internasjonales generalråd 30. mai 1871. Denne teksten omhandler Pariserkommunen. De tre tekstene går delvis over i hverandre, slik at de samlet kan leses som en framstilling av Frankrikes historie fra 1848 til 1871.

Av disse tre tekstene er opplagt "Louis Bonapartes attende brumaire" den mest verdifulle som eksempel på marxistisk historieskrivning. "Klassekampene i Frankrike 1848-50" er for spekket med detaljopplysninger om spillet mellom de forskjellige fraksjonene i borgerskapet til å kunne være et skikkelig eksempel på marxistisk analyse av et historisk hendelsesforløp. "Borgerkrigen i Frankrike" skjennes av et vell med skjellsord mot Pariserkommunens fiender, særlig "den parlamentariske tommeliten" adolphe Thiers (Thiers var dverg), slik at det analytiske og interessante ikke får den plassen i Marxs framstilling som det burde ha hatt. "Louis Bonapartes attende brumaire" derimot, drar linjer og gir langt mer stoff til ettertanke for oss i dag.

Her skal jeg overhodet ikke si noe om hva Marx forteller og forklarer om fransk historie. Det er ikke Frankrike på 1800-tallet som interesserer oss nå. Jeg skal i stedet ta opp og eksemplifisere noen viktige trekk ved Karl Marxs måte å skrive historie på.

1. Kampen om statsmakten er framstillingas røde tråd

Det er spillet innenfor og mellom institusjoner som nasjonalforsamlingen, regjeringen, partiene, politiet, nasjonalgarden, militæret, de politiske klubbene, gateopplop og allmenne valg som utgjør alle de tre skriftenes røde tråd. Altså et spill som vi kan sammenfatte i uttrykket "kampen om statsmakten". Når Marx for eksempel deler tida fra februarrevolusjonen i 1848 til desemberkuppet i 1851 inn i perioder, da blir den første perioden fra 24.februar til 4.mai 1848 en "prolog" med "ahinnelig forbødringssvindel" (Verker i utvalg 3 s.230) Uttrykket forbødringssvindel går på samarbeidet mellom borgerskapets og arbeidernes representanter i nasjonalforsamlingen. Den andre perioden fra 4.mai 1848 til 29.mai 1849 blir "perioden da republikken konstitueres og den konstituerende nasjonalforsamlings periode". Og den tredje perioden fra 29.mai 1849 til 2.desember 1851 blir kalt "Den konstitusjonelle republikks og den lovgivende nasjonalforsamlings periode". Disse periodene blir igjen delt inn i faser etter hvordan maktforholdet mellom regjering og nasjonalforsamling og mellom de forskjellige fraksjonene i nasjonalforsamlingen utviklet seg. På tilsvarende måte beskriver han kampen mellom Pariserkommunen og Thiers regjering i Versailles om den politiske makta i Paris i "Borgerkrigen i Frankrike". Det er heller ingen tilfeldighet at Marx ikke skrev noe om perioden fra 1851 til 1871, da det ikke foregikk noen tilspisset kamp om statsmakten i Frankrike fordi den var samlet på Bonapartekeiserens hånd. (I denne perioden konsentrerte Marx seg om sine økonomiske studier.)

Vi ser altså at Marx i disse skriftene ikke først og fremst er opptatt av den økonomiske utviklinga i Frankrike på 1800-tallet eller av folkets sosiale kår. Hans emne er kampen i og om statens institusjoner.

2. Det er økonomiske interesser som i siste instans er bestemmende for de ulike partienes standpunkter og handlinger

Det at Marx vesentlig oppholder seg ved kampen om institusjonene, betyr ikke at han søker forklaringene på det som skjer innen insti-

tusjonene. Tvertimot, han søker hele tida å forklare de ulike partienes og politikernes handlinger med deres økonomiske interesser. Jeg kunne gi en lang rekke eksempler på dette fra de tre skriftene. Men jeg skal nøye meg med ett: Det gjelder striden innen borgerskapet mellom de såkalte legitimister og orleanister. Legitimistene ønsket å få et nytt kongedømme under huset Bourbon (som hadde sittet med kronen fra Napoleons fall i 1815 fram til julirevolusjonen i 1830) mens orleanistene ønsket et kongedømme under Orleans (etterkommerne av Louis Philippe, "borgerkongen" som hadde sittet på tronen fra 1830 til februarrevolusjonen i 1848). Det har vært en allminnelig oppfatning blant borgerlige historikere at motsetninga mellom disse to retningene, simpelthen skyldtes at Frankrike bare kunne ha én konge. Men Marx nøyer seg ikke med en slik årsak. Han deler inn borgerskapet i tre fraksjoner etter deres plassering i økonomien, jordeierne, finansborgerskapet og indjstriborgerskapet. Han mener legitimistene representerte det jordeiende borgerskapet (godseierne) og orleanistene finansborgerskapet. Jord sto mot kapital. Dette er en oppfølging av en historisk analyse som går ut på at godseierne var bærere av regimet i Frankrike fra 1815 til 1830 mens finanskapitalistene dominerte statsmakta fra 1830 til 1848. I det følgende sitatet fra "Louis Bonapartes attende brumaire" får vi Marxs egen redegjørelse for motsetninga mellom legitimister og orleanister:

" Det som altså holdt fraksjonene fra hverandre, var ingen såkalte prinsipper, det var deres materielle eksistensbetingelser, to forskjellig slags eiendom, det var den gamle motsetning mellom by og land, rivaliseringen mellom kapital og jordeiendom. At samtidig gamle minner, personlig fiendskap, frykt og håp, fordommer og illusjoner, sympatier og antipatier, overbevisning, trosartikler og prinsipper bandt dem til det ene eller det annet kongehus, hvem nekter vel for det? På grunnlag av de forskjellige former for eiendom, på grunnlag av de sosiale eksistensbetingelser reiser det seg en hel overbygning av forskjelligartede og særpregede følelser, illusjoner, tankesett og livsanskuelser. Klassen som helhet skaper og former dem ut fra sitt materielle grunnlag og ut fra de tilsvarende samfunnsmessige forhold. Det enkelte individ, som får dem innpodet gjennom tradisjoner og oppdragelse, kan innbille seg at de er de egentlige beveggrunner og utgangspunktet for dets handlinger. Når orleanistene, legitimistene, hver av fraksjonene forsøkte å forsikre seg selv og andre om at det var hengivenhten for deres respektive kongehus som skilte dem, så beviste kjensgjerningene senere at det i langt høyere grad var deres spaltede interesser som forbød foreningen av de to kongehus. På samme måte som man i privatlivet skiller mellom det som et menneske mener og sier om seg selv, og det som det virkelig er og gjør, må man enda mer i historiske kamper skille mellom partienes fraser og innbilninger og deres virkelige organisme og virkelige interesser, mellom hva de forestiller seg og hva de virkelig er. Orleanistene og legitimistene viste seg innenfor repub-

*Ni, det
har valthi
nært men
zitt opp-
settning.*

*Sitt handlet?
Sagt
S.G.*

likken å stå side om side med samme krav. Når hver side mot den annen ville gjennomføre restaurasjonen av sitt eget kongehus, så betydde det ikke noe annet enn at de to store interesser som borgerskapet er spaltet i - jordeiendom og kapital - hver på sin side søkte å restaurere sitt overherredømme og den annens underordning. Vi taler om to interesser hos borgerskapet, for storgrunneiendommen var tross sitt feudale koketteri og sin rase stolthet fullstendig borgerliggjort gjennom det moderne samfunns utvikling. På samme måte innbilte toryene i England seg i lang tid at de svermet for kongedømmet, krigen og den gammel-engelske forfatnings skjønnheter, inntil farens dag fikk dem til å innrømme at det bare var grunnrenten de svermet for.

De forente royalister drev sitt intrigespill mot hverandre i pressen, i Ems, i Claremont, (tilholdsteder for tronarvingene) utenfor parlamentet. Bak kulissene tok de atter på seg sine gamle oceanistiske og legitimistiske livréer og oppførte sine gamle turnéspill. Men på den offentlige scene, i sine Haupt- und Staatsaktionen, (latterliggjørende uttrykk for politiske og kongelige handlinger, brukt flere ganger av Marx) som stort parlamentarisk parti avferdiget de sine respektive kongehus med en skuldertrekning og utsatte monarkiets restaurasjon in infinitum. (i det uendelige) De utførte sin virkelige beskjeft som ordenens parti, dvs. under et sosialt, ikke under et politisk merke, som representanter for den borgerlige verdensordning, ikke som ridere for vandrende prinsesser, som borgerklasse mot andre klasser, ikke som royalister mot republikanere." (Verker i utvalg 3 s. 171-72)

Marx viser her for det første hvordan motsetningen mellom disse to fraksjonene av borgerskapet hadde en økonomisk bakgrunn i motsetninga mellom jord og kapital. For det andre viser han hvordan denne motsetninga mellom fraksjonene visner bort når de står overfor en felles fiende, det revolusjonære proletariatet. Da visner til og med deres felles royalistiske prinsipper bort, og de forsvarer republikken (hvis idé de har viet sitt politiske liv til å bekjempe) fordi republikken i dette tilfellet representerer borgerskapets mulighet til å undertrykke arbeiderklassen.

Dermed har Marx sagt noe vesentlig om forholdet mellom politiske prinsipper og klasseinteresser. Og dette fører oss rett over i et tredje kjennetegn ved hans måte å skrive historie på.

3. Marx ser klassekampen som historiens drivkraft

Marxs syn på klassekampen som historiens drivkraft kjenner vi fra åpningsformuleringen i "Det kommunistiske partis manifest": "All historie om samfunnene til i dag er historien om klassekamper". Det kommunistiske partis manifest ble skrevet ved årsskiftet 1847/48, altså før revolusjonsåret 1848. I Marxs seinere økonomiske studier utviklet han begrepene produktivkrefter og produksjonsforhold som grunnlag for samfunnenes utvikling. Det har vært en viss

Er
 nok dette
 et riktig
 dilemma

motsetning blant seinere marxister om det er utviklinga av produktivkreftene og produksjonsforholdene eller klassekampen som bør være grunnlaget for inndelinga og forståelsen av historien. Jeg tilhører dem som ønsker å legge vekten på klassekampen. Men selvsagt vil jeg se på klassekampen som uttrykk for motsetninger i produksjonsforholdene, motsetninger som igjen er preget av produktivkreftenes utvikling.

I Marxs tre historiske skrifter er det helt klart at det er klassekampen som har forrang. Produktivkreftenes utvikling og produksjonsforholdene blir i svært liten grad trukket inn. Men i forbindelse med forspillet til Louis Bonapartes statskupp i desember 1851 gir han en relativt detaljert beskrivelse av konjunkturutviklinga i England og Frankrike og gjør den "allminnelige handelskrisen" til en del av forklaringen på at borgerskapet unnsa den parlamentariske republikken og godtok Bonapartes kupp. I forklaringen på kuppet er altså både klasseinteresser og den økonomiske utvikling med., den økonomiske utviklingen som grunnlag for klassens aksjoner.

Men dette er nærmest enestående i disse skrifterne. Det er klasseanalysen som gir Marxs forklaringer dybde, ikke analyser av kapitalismens utvikling. Jeg kunne gi mange eksempler på god klasseanalyse, men skal avholde meg fra det for ikke å bruke for mye tid. Jeg vil bare nevne tre forhold som særpreger klasseanalysen i de tre skrifterne:

- Marx er langt mer opptatt av å analysere borgerklassen, bondene og småborgerskapet enn av arbeiderklassen. Dette kan skyldes at dette var de dominerende klassene i Frankrike på den tida. Det kan også ha andre årsaker uten at jeg skal prøve å gjette meg fram til dem.
- Marx gir en analyse av bondeklassens oppslutning om Louis Bonaparte i presidentvalget desember 1848, som gir gode poenger også til en analyse av den klassemessige bakgrunnen for fascismen og nazismen i Europa i dette århundre. Dette har Hans Fredrik Dahl behandlet i en artikkel i boka "Marx i dag".
- Marx gir ikke noen presis definisjon av begrepet 'klasse'. Betydninga av ordet pendler mellom å bygge på plassering i økonomien og å betegne organiserte grupper i den politiske kampen. Denne klassebegrepets bevegelse er trolig bevisst fra Marxs side. Han ønsket å la den sammenhengen begrepet ble brukt i gi det dets innhold. Når det samme ordet "klasse" brukes både utfra økonomiske interesser og ut-

fra politiske organisasjoner, gjør det at leseren automatisk blir tvunget til å se sammenhengen mellom økonomi og politikk. Marx bruker flere andre begreper, som for eksempel 'revolusjon' på en tilsvarende flertydig måte. Denne typen begrepsbruk er etter min mening et virkemiddel til å beskrive historien som en dialektisk prosess, og det leder oss over i det fjerde særtrekket ved Marxs måte å skrive historie på.

4. Historien ses som en dialektisk prosess

Jeg skal ikke gi meg inn på noen definisjon av begrepet 'dialektikk' her, både fordi jeg føler meg altfor usikker til det, og fordi det er vanskelig (umulig) å definere dialektikk uten å gjøre det udialektisk (slik for eksempel Engels, Mao og Stalin har gjort det) Dialektikken framtrer best i bruk. Det er slik jeg vil vise den her.

Når Marx tar for seg klassekampene i Frankrike 1848 til 51 og i 1871, da behandler han ikke denne perioden løsrevet fra en større sammenheng. Han behandler perioden som en fullendelse av den borgerlige revolusjon som ble påbegynt i 1789 og som en begynnelse på den proletariske revolusjonen som vil komme i framtida. På denne måten blir klassekampene i Frankrike uttrykk for konfrontasjonen mellom langsiktige bevegelser som står i et visst motsetningsforhold til hverandre.

Hvordan Marx føyer en enkeltstående begivenhet inn i et langsiktig perspektiv som går videre enn til hans egen samtid, ser vi i det følgende avsnittet som avslutter behandlingen av det blodige nederlaget for arbeiderklassen i Paris i juni 1848:

"Først gjennom juninederlaget ble således alle vilkår lagt til rette for at Frankrike skal kunne ta initiativet til den europeiske revolusjon. Først etter å være dyppet i junirørernes blod ble trikoloren til fanen for den europeiske revolusjon - til den røde fane !

Og vi roper: Revolusjonen er død! - Leve revolusjonen!"

Le Roi est mort, Vive le Roi! Her ser vi tydelig hvordan begrepet 'revolusjon' får en ny mening gjennom en begivenhet i det historiske hendelsesforløp. Utroptet "Revolusjonen er død! - Revolusjonen leve!" framstår som et paradoks, et paradoks som først en dialektisk forståelse kan gi mening. Marxs historiske skrifter er fulle av slike paradokser.

Louis Napoleon blir for eksempel på det tidspunkt da det er tydelig at han samler makten i sine hender og de borgerlige parlamentari-

kerne begynner å ta ham alvorlig, betegnet som

"den alvorfulle bajas som ikke lenger tar verdenshistorien som en komedie, men betrakter sin komedie som verdenshistorie."

I den formuleringen ligger det en i høyeste grad meningsspekket dobbelthet.

Da Frankrike befinner seg i handelskrise og med en "ubeskriverlig, øredøvende konfusjon av fusjon, revisjon, prorogasjon, konstitusjon, konspirasjon, koalisjon, emigrasjon, usurpasjon og revolusjon" (v.i utv. 3 s.224), da lar Marx det franske borgerskapet "rasende hvese til sin parlamentariske republikk: "Heller en ende med forferdelse enn en forferdelse uten ende." Her får uttrykkene "ende" og "forferdelse" ulik betydning alt etter i hvilken rekkefølge de plasseres. I første del av borgerskapets skrik er det snakk om en ende med forferdelse for borgerskapets parlamentariske republikk. I andre del av skriket er det snakk om en forferdelse uten ende for det borgerlige samfunn. Som vi så i forklaringen av et tidligere paradoks at revolusjonen tok skrittet fra å være en omveltning av statsformen til å bli en omveltning av det borgerlige samfunn, så tar i vårt siste paradoks borgerskapet skrittet fra å forsvare sin republikk til å forsvare sitt samfunn. Det tilslørende mottoet "liberté, égalité, fraternité" ble erstattet med det mer utvetydige "infanteri, kavaleri, artilleri". Den borgerlige republikken erstattes med et åpent keiserlig diktatur.

Jeg kunne trukket fram mange slike dialektiske perler, men jeg skal nøye meg med en til. Den er fra "Klassekampene i Frankrike 1848-50" og omhandler situasjonen da februarrevolusjonen var gjennomført av Parisarbeiderne og statsmakta var overtatt av en koalisjon av borgerlige og småborgerlige politikere og noen få representanter for arbeiderklassen. Marx omtaler denne situasjonen slik.

"Republikken møtte ingen motstand, hverken utenfra eller innenfra. Dermed var den avvåpnet." (V.i.utv.3 s.49)

Her har vi igjen en tilsynelatende selvmotsigelse. Utenfra en udialektisk betraktningssmåte skulle en jo tro at republikken aldri hadde stått så sterkt som når den ikke møtte noen motstand. Og så påstår Marx at den nettopp derfor var avvåpnet. Saken er den at 'republikken' og 'republikken' er to forskjellige ting. Riktignok er det rent empirisk historisk betraktet bare snakk om én republikk. Men ser vi det dialektisk, var det to republikker. Det var én republikk, som Parisproletariatet så som sitt verk og som skulle brukes til å omdanne samfunnet og sikre alle arbeid - det var jo proletariatet

som hadde bygget barrikadene og gjort jobben med å nedkjempe det gamle regimet. Men denne samme republikken var også en annen republikk, nemlig borgerskapets nye "festanttrekk for det gamle borgerlige samfunn" (V.i.utv.3 s.48) Da republikken ikke lenger møtte noen motstand, var den avvæpnet som redskap for forandring. Bare festanttrekket var igjen, og det var borgerskapet som hadde det på. Marx forklarer sitt paradoks slik:

"Dens (Republikkens) oppgave bestod ikke lenger i å omforme verden på en revolusjonær måte, dens oppgave var nå å tilpasse seg til forholdene i det borgerlige samfunn".

Etter kort tid delte da også republikken seg i to - og den ene ble knust av den andre under junirevolusjonen. Tre år etter avførte så borgerskapet seg sitt festanttrekk og tok på seg en uniform i stedet.

Jeg synes vi har mye å lære av denne avvæpningsteorien når vi skal skrive vår egen arbeiderbevegelses historie. Var det ikke slik at fagopposisjonen av 1911 ble avvæpnet da den endelig hadde overvunnet all motstand i DNA og LO og satt med alle toppvervene? Var det ikke slik at norsk arbeiderbevegelse i det hele tatt ble avvæpnet da Arbeiderpartiet overtok regjeringsmakta med borgerlige stemmer i 1935?

Marx gir her en konkret og dialektisk beskrivelse av det samme fenomenet som professor Seip setter den mystiske merkelappen "hertuginnens favntak" på. Det som for Seip er mystisk, er for Marx forklarlig. Det som for Seip var et skritt på vegen til ettpartistaten og i forlengelsen av den BECs superstat, det var for Marx vegen til den sosiale revolusjonen.

5. Marxs historieskrivning var samtidig politisk praksis

Alle de tre skriftene om klassekampen i Frankrike var ledd i Marxs politiske og journalistiske virksomhet. De ble skrevet nesten umiddelbart etter at begivenhetene var passert, og det er ingen tilfeldighet at to av skriftene går under betegnelsen "historiske skrifter" i PAK sitt Marx-utvalg, mens den tredje inngår i det bindet som inneholder "politiske skrifter". De to første skriftene ble offentliggjort som artikkelserier, og skriftet om Pariserkommunen ble sendt ut som en vedtatt adresse fra generalrådet i den 1. internasjonale. Vi ser altså at tekstene ble skrevet raskt og at de ble offentliggjort på en slik måte at de skulle kunne brukes politisk av den kommunistiske bevegelsen.

Dette preger også tekstenes innhold, ikke slik at Marx angir noen særlig sympati for arbeiderklassen (hans antipati for borgerskapets representanter er langt tydeligere), men slik at Marx analyserer den revolusjonære prosessen på en slik måte at det gir lærdommer. Det gir lærdommer for arbeiderklassen som den kan bruke i den videre klassekampen. I februar 1848 fastslår Marx for eksempel:

"Alle reyalister ble i disse dager republikanere, alle millioner i Paris ble arbeidere." (V.i.utv. s.48)

Dette er en viktig lærdom for arbeiderklassen. Den må vite at dette er en mekanisme som inntreffer hver gang arbeiderklassen mobiliserer hele sin styrke og erobrer den politiske makta. De spanske anarkistene hadde ikke lest og forstått sin Marx skikkelig. De lot seg lure av akkurat det samme fenomen i Barcelona 1936. (Det jeg skrev her om årsaken til at de spanske anarkistene ikke tok makta alene i Barcelona, men delte den med andre, må ses som en typisk unarxistisk forklaringsmåte.)

Jeg skal avslutte denne behandlingen av Marxs historiske skrifter ved å sitere en av de lærdommene som Marx trakk ut av erfaringen med Pariserkommunen i 1871:

"Dens sanne hemmelighet var denne: den var i hovedsaken en arbeiderklassens regjering, resultatet av den produserende klasses kamp mot den ervervende klasse, den endelig oppdagede politiske form hvorunder arbeidets økonomiske frigjøring kunne fullbyrdes.

Uten denne siste betingelse var kommunalforfatningen en umulighet og et bedrag. Produsentenes politiske herredømme kan ikke bestå ved siden av deres sosiale slaveri. Kommunen skulle derfor tjene som brekkstang til å omstyrte det økonomiske grunnlaget klassenes eksistens og dermed klasseherredømmet hviler på. Når arbeidet først er emansipert, blir hvert menneske en arbeider, og det produktive arbeid opphører å være en klasseegenskap." (V.i utv.4 . s.183)

For en marxistisk historieskrivning i Norge

Med utgangspunkt i Karl Marxs måte å skrive historie på ville jeg nå gjerne foretatt en vurdering av norsk historieskrivnings tradisjon. Det ville da være særlig interessant å se på professorene Halfdan Kohts og Edvard Bulls livsverk. De var jo som kjent inspirert av den historiske materialismen og var begge to aktive i norsk arbeiderbevegelse. Professor Ottar Dahl skrev sin hovedoppgave i 1951 om den historiske materialismen i Kohts og Bulls historieskrivning. Odd-Bjørn Fure har i "Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie" levert en artikkel om historieteoretiske tendenser i forskningen om den norske arbeiderklasse og -bevegelse i den radikale fa-

se 1918-1933, der Edvard Bullene utgjør noen av tendensene. Harald Berntsen sitter visstnok og vurderer gamle Edvard Bulls "marxisme". Jeg har ikke lest verken Ottar Dahl, Odd-Bjørn Fure, Edvard Bull eller Halfdan Koht og kan dessverre derfor ikke si noe mer om dem på det nåværende tidspunkt.

Jeg skal derfor begrense meg til å referere noe den unge Edvard Bull har skrevet, som jeg synes er god og pedagogisk marxisme. Deretter vil jeg kort kommentere den samme Bulls kritikk mot sin kollega Jens Arup Seip for dennes måte å skrive og inndelegge norsk historie på.

Det eksemplariske sitatet fra unge Edvard Bull kommer fra første kapitel i boka "Arbeiderklassen i norsk historie", som ble utgitt i 1947. Det er ganske langt, men jeg synes det er verdt å referere likevel:

"I slutten av februar 1690 var det stor opphisselse på Kongsberg. Arbeiderne reiste seg, og for noen dager var de herrer i byen.

Det begynte om morgenen den 24., og det var bønder fra Numedal som ga opprørssignalet. De hørte ikke til den faste arbeidsstyrken på Sølvverket, men de hadde arbeid med å brenne trekull og kjøre ved for verket, og de kjørte sølv til Drammen og matvarer og andre forsyninger opp igjen til Kongsberg. Nå var de forbitret, fordi de ikke fikk betaling fra verket for det arbeid de hadde gjort, det manglet ennå mye på fullt oppgjør for forrige år.

Et halvt hundre numedøler samlet seg foran huset til bergamtskriver Brügmann. Han var en av de ledende embetsmennene på Kongsberg, og bøndene mente at han var ansvarlig for lønningene deres. De brøt opp døra, lugget tjeneren i håret og skremte vettet av bergamtskriveren sjøl. Han ga dem skriftlig løfte om at de skulle få det de hadde krav på innen 5. april. Løftet var kanskje ikke stort verd, for ingen kunne si sikkert om verket ville ha penger å betale med til den tid. Men bøndene lot seg iallfall nøye med det.

Dagen etter ble det verre. Da kom bergmennene sjøl, for de hadde heller ikke fått sine lønninger riktig utbetalt. De to høyeste funksjonærer som var til stede på Kongsberg, var Brügmann og oberbergamtforvalteren, hr. Hassius. Bergmennene vendte seg snart til den ene, snart til den andre. Men Brügmann sa at Haaasius hadde ansvaret, og Haasius viste til Brügmann. Så ble bergmennene tydelig lei av dette, tok Brügmann med makt og førte ham over i huset til Hassius - så fikk herrerne iallfall bli enige seg imellom.

Det gikk da ikke bedre enn at "folket inntrengte i hr. Hassius's børns sengekammer og satte seg i sengen med urene føtter og med en sterk tobakksrøken". Det er Brügmann sjøl som forteller om dette. Han ble så skremt at han ikke så noen annen "utgang fra døden" enn å bøye seg. Han ga ordre til "Mynten" om at alle de skillinger de preget, skulle gå til å lønne bergmennene, inntil de hadde fått alt de hadde krav på. Bergmennene satte seks tillitsmenn som vakt på Mynten for å passe på at dette ble overholdt.

Disse begivenhetene viser at bergmennene tydeligvis alt had-

vorde eder, skatten kreves med soldater og eksekvering (dvs. utpanting), og når vi krever lønn, trues vi med soldater."

Bøndene oppdaget her det som Marx og Lenin noen hundre år senere utformet i teorien: at staten først og fremst var et maktapparat for den herskende klasse. Statens væpnede makt ble brukt for å verge overklassens interesser, selv om underklassen hadde svært rimelige krav.

16 av "de stiveste tumultanter", dvs. bøndenes ledere, holdt likevel møte og ble enige om at de ikke ville gi seg. De satte mot i mengden igjen, og de ordnet det slik at 20 mann ble satt til vakt over Brüggmann om natta. Tredje dagen fortsatte opptøyene, og folk truet med å skjære tarmene ut av livet på Brüggmann og finhakke dem. Men endelig greidde Brüggmann å flykte. Han kom seg opp gjennom pipa i bryggerhuset og bort over de nærmeste hustakene. Så gjemte han seg i en kvinneslede, og tjeneren hans, som var forkledd, kjørte ham vekk fra Kongsberg.

Dermed slutter den lange og detaljerte beretningen som Brüggmann sjøl har skrevet, og vi har ikke opplysninger nok til helt å følge hvordan tingene videre utviklet seg."

Etter min mening er dette en god måte å åpne en bok om arbeiderklassens historie på. Materielle strukturer, praktiske erfaringer, blir brukt til å forklare ideologisk utvikling.

Men det er forholdsvis enkelt å skrive slik så lenge en beskriver en enkelt konflikt som en vet lite om, men likevel akkurat det mest hensiktsmessige. Langt vanskeligere blir det å forklare de vesentligste sidene ved norsk arbeiderbevegelses utvikling seinere utfra den samme helhetsforståelsen. Det makter ikke Bull. Når han for eksempel skal beskrive den ideologiske og politiske endringen som foregikk blant bærerene av fagopposisjonen etter at de hadde overtatt ledelsen i DNA og LO, da er han ikke i stand til å se dette som et resultat av påvirkning fra materielle strukturer og av praktiske erfaringer. Da blir endringen bare fastslått, ikke forklart. Dette er en mangel ved all forståelse av det som skjedd med de revolusjonære lederne for arbeiderbevegelsen da de fikk posisjoner i det borgerlige samfunnet. De er blitt skjelt ut for å være revisjonister, sosialfascister, forrædere osv. Men det er ikke blitt forklart hvordan de ble avvæpnet av ikke lenger å ha motstandere å bekjempe, men i stedet funksjoner i det borgerlige samfunn å fylle. Her må vi ta opp tråden fra Marx og supplere fordømmelsene våre med forklaring for derigjennom å kunne finne en riktig strategi for den videre fordømmelses form.

Det er også avgjørende at vi blir i stand til utfra den historiske materialismen å formulere en teori om norsk historie fra kapitalismens og borgerskapets framvekst og fram mot den sosialistiske revolusjonen.

Her vil jeg kommentere den kritikken Edvard Bull har rettet mot professor Seips teorier om norsk historie gjennom en artikkel i boka "Makt og motiv - Et festskrift til Jens Arup Seip". Jeg er helt enig i at de teorier som Jens Arup Seip først framsatte i et foredrag for studentersamfunnet i Oslo under titelen "Fra embetsmannsstat til ettpartistat" må kritiseres. Men jeg mener Bulls kritikk er forfeilet. Seip mener som kjent at den beste måten å skrive historie på er å gjøre det med utgangspunkt i det sentrale politiske spill i institusjonene (forøvrig det samme som Marx gjorde i sine historiske skrifter) På grunnlag av denne teorien og studier i norsk historie siden 1814 deler Seip den inn i tre perioder:

1. Embetsmannsstaten 1814-1884
2. Flertpartistaten 1884-1945
3. Ettpartistaten 1945- ?

Bull kritiserer Seips måte å behandle historien på fordi han mener at Seip ved å bruke de politiske institusjonene som innfallspport bare får inntak til et utsnitt av virkeligheten og ikke et representativt utsnitt. Han mener for eksempel at det som foregikk i embetsmannsstaten bare angikk en liten del av det norske folk og at det så å si ikke i det hele tatt angikk bondene, som utgjorde en stor majoritet her i landet den gangen. Han formulerer så på grunnlag av denne kritikken en alternativ tredeling til den Seip foretok. Bulls tre perioder får følgende navn og varighet:

1. Bondesamfunnet fram til 1860
2. Kapitalismens frigjørende fase 1860-1920
3. Den organiserte kapitalismens epoke 1935- ?

Jeg mener ikke at Bulls teori og inndeling er noe framskritt i forhold til Seip. Hovedsaken er nemlig ikke hva som hadde betydning for en størst mulig kvantitet av den norske befolkning, men hva som hadde betydning for klassekampens utvikling. Det vi må kritisere Seip for, er ikke at han skriver historien med maktpillet innen de politiske institusjonene som rød tråd. Det kan tvertimot være heldig fordi klassekampen alltid vil avspeiles i institusjoner som fagforeninger, konflikter, organiserte bevegelser, partier og parlamentariske debatter når den når et visst nivå. Det vi må kritisere Seip for er at han i altfor liten grad forklarer den politiske maktkampen med økonomiske interesser, men klasseinteresser. Han blir fanget inn av institusjonene fordi han ikke arbeider utfra en helhetsteori om hele det kapitalistiske samfunnets utvikling. Georg Lukacs sier dette slik: "Det er ikke de økonomiske motivenes dominans i historieforklaringen som på en avgjørende måte skiller marxismen fra den borgerlige vitenskap, men totalitetens synspunkt.

Totalitetskategorien, helhetens allsidige, bestemmende herredømme over delene utgjør vesenet i den metode som Marx overtok fra Hegel og på originalt vis omformet til grunnlaget for en helt ny vitenskap.(...) Totalitetskategorien er bæreren av det revolusjonære prinsipp i vitenskapen." Fordi Seip ikke arbeider utfra et helhetssyn når han følger norsk historie gjennom institusjonene, må han i for mange tilfeller nøye seg med å søke sine forklaringer i enkeltpersoners innerste motiver og i mystifikasjoner som "hertuginnens favntak".

For norske marxister må det være en oppgave å skrive både økonomisk historie og politisk historie, begge deler utfra en helhetsforståelse av politikken basis i klassekamp og klassekampens basis i de motsetningene som er utviklet i produksjonsforholdene. Den økonomiske historien kan vi dele inn i:

1. Kapitalismens framvekst
2. Konkurranskapitalismen
3. Monopolkapitalismen.

Den politiske historien kan vi dele inn i:

1. Embetsmannsstaten
2. Borgerskapets stat
3. Den korporative stat.

Men det er bare helt foreløpige forslag fra min side. Det viktige er at vi tar fatt på oppgaven å skrive norsk historie utfra den historiske materialismen. La meg avslutte denne innledningen med å lese opp et forslag vi har laget til teser for en marxistisk historieskrivning i Norge.

Stein.

TESER FOR EN MARXISTISK HISTORIESKRIVNING

- Banalt eller er det en utfordring?*
1. Det er ikke mulig å heve seg over historien for å innskrenke seg til å skrive om den. All historie skrives også i historien.
 2. Bare ved å være seg sin plass i historien bevisst, og ved å velge arbeidernes klassestandpunkt, er det mulig å avkle det siste århundrets historie dens ideologiske ferniss slik at klassekampen trer fram som dominerende drivkraft.
 3. Marxistisk historieskrivning er en oppgave for arbeiderklassens organisasjoner, ikke for individuelle karrierejegere i universitetsbyråkratiet. Historieskrivningen må bli en kollektiv og organisatorisk oppgave. I dag må den organiseres av marxistiske studenter, lærere, journalister og andre som har tid og ressurser til slikt arbeid - i nær tilknytning til arbeiderbevegelsens organisasjoner, som bør skaffe seg den nødvendige innsikt og ressurser til å overta ansvaret.
 4. En forutsetning for å skrive historie er kjennskap til den historiske materialismen og grundige studier i politisk økonomi. En av hovedoppgavene til de organisasjonene vi danner må være å organisere slike studier.
 5. Det er ikke nok å reprodusere den historiske materialismens teser teoretisk. Vi må ta dem i bruk som ledetråd for konkret historiskrivning slik at våre framstillinger beskriver historien som en dialektisk og materielt betinget prosess.
 6. Utfra dagens behov er det særlig viktig å skrive om:
 - kapitalismens utvikling i Norge.
 - det norske borgerskapets, småborgerskapets og statens utvikling.
 - klassebevissthetens og arbeiderbevegelsens utvikling.
 Dette må gjøres utfra en planmessig fordeling av forskningsoppgaver på enkeltemner innen disse områdene, og ved utarbeidelse av allmenne framstillinger på grunnlag av store debatter.
 8. Resultatene av våre historiestudier må offentliggjøres i en slik form og gjennom slike fora at de blir tilgjengelige og anvendelige for en størst mulig del av arbeiderklassen og den sosialistiske bevegelsen.
- 60 år i historien?*